

УДК 75.03(477.74-21)''1960/1970'':016

Д. В. Заболотна,

бібліотекар Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, м. Одеса, 65082, Україна
тел. (0482) 34 77 89
e-mail: library@onu.edu.ua

В. В. Савченко,

кандидат філософських наук,
доцент кафедри культурології
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Новосельського, 64, м. Одеса, 65023, Україна
тел. (048) 726 35 13;
e-mail: filosof@list.ru

ОДЕСЬКІ ХУДОЖНИКИ-НОНКОНФОРМІСТИ 1960-70-Х РР.

У статті розглядаються видання з фондів Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що дають історичну та мистецтвознавчу характеристику одеського художнього середовища періоду 60-70-х років ХХ ст. Також аналізується література про творчий та життєвий шлях основних представників цього напрямку: О. Ануфрієва, В. Маринюка, Л. Ястреб, В. Стрельникова, В. Басанця та ін.

Ключові слова: одеський нонконформізм, одеські художники, неофіційне мистецтво, квартирні виставки.

Унікальне явище одеського нонконформізму останніми роками привертає все більше уваги з боку науковців, активно популяризується творчість художників цього напрямку у виставкових залах музеїв, галерей країни та за кордоном. Вивчення цього явища ведеться колом вітчизняних мистецтвознавців, які прагнуть дати йому обґрунтовану наукову оцінку (Т. Басанець, Є. Голубовський, Л. Медведєва, О. Петрова, О. Савицька, О. Тарасенко, О. Котова, В. Савченко та ін.). Ними друкуються статті у профільних наукових, популярних літературно-художніх журналах та регіональній пресі; організовуються виставки робіт, після проведення яких, як правило, видаються каталоги; творчість художників стає об'єктом вивчення у дисертаційних роботах та предметом виступів на конференціях. Так, зокрема, у рамках наукової програми Одеського національного університету «Феномен тоталітаризму: його прояви та шляхи подолання» проводились міжкафедральна студентська конференція, а згодом і міжнародна науково-практична конференція «Особа в тоталітарному суспільстві: рефлексії ХХІ століття», де були представлені доповіді про одеських художників-нонконформістів. Це послугувало поштовхом та зумовило актуальність вивчення матеріалів фонду Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова щодо творчості одеських нонконформістів. Наукова новизна статті полягає у спробі вперше дати бібліографічну характеристику науковим та художнім виданням, що стосуються зазначеного періоду творчості одеських нонконформістів.

Нонконформізм у мистецькому середовищі Одеси – багатогранна та різнобарвна спадщина. За словниковим визначенням нонконформізм (від англ. «незгода») –

неприйняття норм, цінностей, цілей, домінуючих у конкретній групі в конкретному суспільстві [16, с. 343]. На думку науковців, світоглядний базис нонконформізму бере свій початок ще в англіканській церкві XVI-XVII ст. та в декадентських чи абстракціоністських експериментах і течіях зламу XIX-XX ст., коли формувався новий погляд у мистецтві та суспільстві в цілому [9].

А от суспільство та мистецтво вже XX ст. формувалось під впливом таких знакових постатей, як А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Бердяєв. Ідеї саме цих визначних філософів-екзистенціалістів початку XX ст. суттєво вплинули на світову думку, окреслюючи основні принципи духовної свободи особистості [9]. Ілюструє погляди філософів серія московського видання «Республіка» (до 1992 р. «Политиздат») – «Мыслители XX века», започаткована на початку 90-х років XX ст., представлена у фондах Наукової бібліотеки [Дод.: 3, 9, 15].

Зацікавленість і вплив ідей мислителів початку XX століття на художників-нонконформістів засвідчує інтерв'ю Фелікса Кохрихта² з Валерієм Басанцем³: «Я прочел Сартра «Слова» с восторгом, перечитываю и сегодня... Сартр – певец и толкователь одиночества... Прошли годы, и я повторяю вслед за героем Сартра: «От сомнений я, однако, не избавился, только они приняли другую форму...» [17, с. 225].

Оскільки студентська конференція проходила у рамках наукового проекту «Феномен тоталітаризму, його прояви та шляхи подолання», то в цьому контексті, безперечно, актуальною є праця американського мислителя, політолога та історика Ханни Арендт «Джерела тоталітаризму», що є результатом глибокого вивчення явища тоталітаризму [Дод.: 1]. Вона послідовно зіставляє основні форми тоталітаризму – націонал-соціалістську та інтернаціонал-більшовистську, визначає роль, що її в тоталітарних системах відігравала ідеологія. Ця робота викликала багато дискусій, оскільки авторка в ній порівнювала риси двох політичних систем, які до цього вважалися ідеологічно протилежними: комунізм та нацизм. Книга «Джерела тоталітаризму» – безсумнівний науковий бестселер: написана наприкінці 40-х років (The Origins of Totalitarianism (перше видання – 1951 р.)), вона багаторазово перевидавалася, провокуючи гострі дискусії. Українською мовою вперше була видана у Києві у 2002 р. (перевидання у 2005 р.). У фонді Наукової бібліотеки представлено саме перше українське видання [2].

Корисним для пізнання основ та умов формування модерністичних напрямків в образотворчому мистецтві є видання «Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття» [Дод.: 36, 47], упорядником якого є проректор Львівської національної академії мистецтв Роман Миронович Яців. Перша частина видання має два розділи: «Витоки, психологія і досвіди українського модернізму» та «Український постмодернізм: ідеологія у дзеркалі творчої свободи». У першому розділі містяться праці таких видатних українських митців та діячів культури початку XX ст., як Дмитро Донцов, Василь Пачовський, Михайло Рудницький, Євген Маланюк та ін. Другий розділ представляє український постмодернізм. Це праці художників, мистецтвознавців вже XX ст.: Якова Гніздовського, Юрія Соловія, Богдана Стебельського, Петра Андрусіва та ін. У розділах антології упорядник для дослідження модернізму та постмодернізму вводить в науковий обіг маловідомі праці українських представників мистецтва, а також доповнює тексти творчими біографіями українських митців [7].

Друга частина видання продовжує розгляд різних періодів історії мистецтва XX ст. В першу чергу, це праці визначних українських науковців про історичні, культурологічні, концептуальні витоки українського мистецтва: статті Ю. Липи,

Д. Віконської, Д. Антоновича, Є. Бачинського. Наступний розділ подає мистецьку характеристику другої половини ХХ століття. Унікальним за структурою та змістом є третій розділ – «Формально-ідейний спектр українського постмодернізму: автор – смислові посили – шляхи відчитувань». Це передруки та спеціально написані для антології роздуми та погляди сучасних митців та культурологів як на модерне, так і на постмодерне мистецтво. У цьому ж розділі містяться теоретичні думки про свободу мистецтва та живопису Валерія Басанця, Сергія Савченка⁴, Олександра Ствбуря⁵, Віктора Маринюка⁶ та Людмили Ястреб⁷. Сергій Савченко та Віктор Маринюк згадують буремні 60-70-ті – з їхніми заборонами виставкової діяльності та альтернативними квартирними експозиціями, з підозрами КДБ та конфліктами в Одеському художньому училищі, зі знайомством із західним модерним мистецтвом та першими власними спробами творити за вільними канонами світовідчуття. Та більша частина статей розкриває головне художнє кредо митців – свободу: «Мистецтво, живопис є втілення того, що в мені є надзвичайного», – В. Маринюк [7, ч. 2, с. 524]; «Дух творчості живе за законами свободи і там де хоче... Натхнення є шлях, Божий засів пізнання свободи», – В. Басанець [7, ч. 2, с. 507].

Отже, неофіційний мистецьких рух Одеси 60-80-х рр. ХХ ст., що формувався в умовах тоталітарної системи, прагнув до свободи вираження і зображення у творчості, що йшло урозріз до офіційного «партійного» мистецтва Радянського Союзу. Саме явище нонконформізму базувалось на тенденціях західноєвропейського та американського авангарду, де панував пошук нових форм мистецтва. Характеристика мистецького руху подається в учбовій культурологічній літературі (підручниках та словниках) [Дод.: 24-32] та статтях з періодичних видань. Зокрема, Л. Медвідь подає таке визначення: «Нонконформізм – це інакший художній стан, інша якість життя... намір здолати загальноприйнятну форму художнього мислення і взамін дати їй особову, індивідуальну і тим змістову» [10, с. 133, 135].

Таким чином, у 60-70-ті роки складається «одеська група» митців. Порівняно з іншими функціями, де творчі інтереси художників були дуже розрізнені, в Одесі на той час функціонувало активне творче середовище, яке мало своє внутрішнє життя – з виставками у квартирах, самвидавчими каталогами, постійним спілкуванням. Все це вплинуло на створення певної мистецької єдності, яка не виключала існування індивідуальних шляхів і тяжіння до інших напрямів [11, с. 117, 173]. Зі спогадів учасника цього руху Валерія Басанця: «Злам 50-60-х років минулого століття. Зустрічі та знайомства на вступних іспитах до Одеського державного художнього училища. Початок дружби, що триває не одне десятиліття. Першоосновою, рушієм їхнього прагнення стати митцями було усвідомлене відчуття свого покликання – самореалізація в мистецтві» [3, с. 59].

Ядро групи складала п'ятірка близьких друзів: О. Ануфрієв⁸, В. Стрельников⁹, Л. Ястреб, В. Маринюк, В. Басанець (іл. 1). Саме вони є ключовими особистостями цього напрямку. Як згадує О. Ануфрієв: «Звичайно, ми

Іл. 1. Одеські художники нонконформісти:
1) О. Ануфрієв, 2) Л. Ястреб, 3) В. Маринюк,
4) В. Басанець, 5) В. Стрельников

були різні, але нас міцно поєднувала творчість» [8, с. 12]. Це підтверджується і словами В. Маринюка: «Видатні художники, як правило, не вписуються в якийсь один напрям в мистецтві: він для них завузкий. Вони самі – напрям» [7, т. 2, с. 524]. Вони починали творити як невелика група однодумців, що прагнула до створення незаангажованого соцреалістичними кліше мистецтва, та поступово створена ними атмосфера «вільного» модерністського мистецтва почала приваблювати митців різних вікових категорій та стильових поглядів. Це і старше покоління (Олег Соколов¹⁰, Юрій Єгоров¹¹, Юрій Коваленко¹²), й однолітки, що шукали себе у європейському модернізмі (В. Хрущ¹³, С. Сичов¹³, В. Сад, В. Цюпка, О. Стівур, С. Савченко та ін.). Й усі ці естетичні пошуки набули вагомого значення для формування цього самобутнього явища нонконформізму.

На основні відмінні риси їхньої творчості вказує В. Савченко, називаючи основні естетичні, соціальні та етичні орієнтири. На думку дослідника, естетичні пошуки власної мови вираження у мистецтві, соціальний масштаб феномену та етичне підґрунтя сформували непересічне й унікальне явище, що дало поштовх для подальшого розвитку мистецтва Одеси та країни в цілому, навчивши і навчаючи завше керуватись свободою самовираження авторського стилю [15, с. 5-9].

Отже, перейдемо безпосередньо до характеристики видань з фондів Наукової бібліотеки, що стосуються цього неповторного явища.

Важливим виданням для вивчення нонконформізму є збірник статей «Чёрный квадрат над Чёрным морем» [Дод.: 65] (іл. 2), укладачами якого стали безпосередні учасники цього руху та колекціонери творчості художників: Євген Голубовський і Фелікс Кохріхт, а також Тетяна Щурова. Збірник містить статті мистецтвознавців, художників, журналістів, присвячені історії авангардного мистецтва Одеси від В. Кандінського до авангарду дев'яностих. В книгу ввійшли різні за характером матеріали: дослідження (Олени Шелестової, Михайла Рашковецького, Ольги Савицької), спогади (Євгена Голубовського, Михайла Обуховського), розділи з невиданих книг. Це яскраво підкреслює таку важливу особливість

Іл. 2.

видання, як закладений у нього принцип свободи. Оскільки авторами публікацій є мистецтвознавці, бібліографи, художники, журналісти, то й характер публікацій відрізняється своєю стилістикою. Стаття Євгена Голубовського «Там все Европой дышит, вее...» – це спогади про обставини знайомства та подальшої дружби та співпраці журналіста з групою авангардних художників, це спроби характеристики історичного часу та основних якостей творчих індивідуальностей. На думку Є. Голубовського, група сформувалась у будинку-майстерні Олександра та Маргарити Ануфрієвих, де збирались їхні однодумці: Валерій Басанець, Віктор Маринюк, Валентин Хрущ, Людмила Ястреб, Володимир Стрельников, Станіслав Сичов [17, с. 9]. Євген Голубовський згадує скрутні матеріальні часи для художників, але ці труднощі лише загартовували творчість і міцно об'єднували їх у дружнє товариство: «Каждый приходивший в гости, давал по десять рублей, а затем, собрав рублей 500, разыгрывали 10 картин. Трудно даже представить, что так дешево стоила живопись, но, увы, это был единственный способ дать этим молодым людям продержаться... Не все воспринимали творчество этих художников того периода как

некий революционный авангард. Оно естественно вписывалось в мировую культуру, но для чиновников, как от Союза художников, что тут греха таить и скрывать, так и от любых отделов искусств, это была крамола, и чем им непонятнее, тем, значит, вреднее» [17, с. 10].

Не менш цікавими є й наступні «різнобарвні» за стилістикою написання статті. Оригінальною за змістом є стаття про Віктора Маринюка, яка являє собою збірку спогадів С. Ануфрієва, В. Басанця, М. Глядченка, В. Цюпка, С. Савченка, М. Степанова, які з боку колег-художників дають оцінку його таланту. Статті доктора мистецтвознавства Олександра Федорука про художника С. Савченка та аналітичні дослідження Ольги Савицької про Ю. Єгорова, В. Цюпка та скульптора М. Степанова являють собою ґрунтовні наукові оцінки творчості художників. Під загальною назвою «Апологія Мамаю» у статті надається слово В. Басанцю, М. Степанову, В. Цюпку [17, с. 5], які є ключовими особистостями творчого об'єднання «Мамай» – так назвали себе дев'ять одеських митців (В. Басанець, І. Божко, В. Маринюк, С. Савченко, В. Сад, М. Степанов, О. Стовбур, В. Стрельников, В. Цюпка), які продовжували лінію нонконформістського мистецтва вже в нових умовах і були водночас показово зорієнтовані на відродження традицій національного мистецтва.

Корисним для подальших наукових розвідок є додаток до збірника – список літератури про український художній авангард, а також іменний покажчик.

Цінними стають каталоги виставок та приватних зібрань, які зазвичай виходять малим накладом та стають виключно подарунковими виданнями. Такими важливими виданнями для ілюстрації творчості одеських художників з фондів Наукової бібліотеки стали видання каталогів вітчизняних колекціонерів (М. Кнобеля, Ф. Кохрихта, Л. Іванової) та галерей (Artgallery «Triton», «NT-Art»).

Галерея сучасного мистецтва «NT-Art» була заснована у 2006 р. Основою колекції є понад 200 творів мистецтва другої половини ХХ ст. Відмінною якістю галереї є її активна видавнича діяльність. Якісна поліграфічна продукція демонструє виставкові проекти. Так, у фондах Наукової бібліотеки наявні такі каталоги, як «Бебеля, 19: квартирні виставки (Одеса, 1975-1979)», «Юрий Егоров: живопись», «Как молоды вы были...: одесские художники-нонконформисты (60-е-80-е годы ХХ в. в собраниях Феликса Кохрихта и Анатолия Дымчука» [6].

Каталог «Бебеля, 19: квартирні виставки (Одеса, 1975-1979)» [Дод.: 44] (іл. 3) відкривається яскравим есе-спогадом Євгена Голубовського, який чітко помітив контрасти соціалістичних реалій Радянського Союзу: «Есть типографии, но все читают самиздат, есть радиоточка, но все глушилки слушают «Свободу» или «Голос Америки», есть музеи, выставочные залы, но художников, не вписывающихся в рамки соцреализма, туда не берут, а не вписавшиеся в систему интеллигенты открывают для них двери своих квартир. Приходите, звоните, смотрите, покупайте картины пока ещё непризнанных гениев» [4, с. 3].

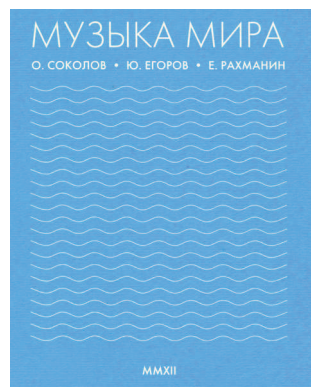
Вступні статті до каталогу Є. Голубовського та Є. Терещенка розкривають історію квартирних виставок в Одесі з погляду учасників цього руху. Це розповіді про перші квартирні виставки Олега Соколова у 1961 р., виставки родини Ануфрієвих на вул. Осіпова, виставки Володимира Стрельникова на квартирі Алли Шевчук у провулку Чайковського та про найвідоміші та

Іл. 3.

наймасовіші – у квартирі джазового музиканта Володимира Асрієва [4, с. 4], на які друкувались спеціальні об'яви та запрошення. Навіть емігрувавши, В. Асрієв продовжував підтримувати одеських авангардистів, відкривши у Великобританії галерею сучасного українського мистецтва, що й досі існує в Інтернет-режимі. Свою ж колекцію полотен він перед від'їздом передав до фонду Одеського літературного музею.

Квартирні виставки – то була альтернатива усім офіційним виставковим залам, до яких доступ багатьом з митців цього напрямку було закрито. То було природне прагнення митця поділитись власними поглядами та творами з іншими митцями та простими відвідувачами. Це не був політичний бунт, це був бунт художника проти усіх обмежувальних рамок. Так зазначає і Євген Терещенко: «Они не обвиняли существующую власть и ее идеологию, не осуждали ее, не боролись с ней. Они просто упорно отстаивали свою свободу в выборе формы и изобразительных инструментов для более эффективного творчества» [4, с. 7].

Іл. 4.

Завдяки «NT-Artgallery» та Одеському музею західного та східного мистецтва було реалізовано проєкт «Музыка Мира» [Дод.: 56], що об'єднав творчість Олега Соколова, Юрія Єгорова, Євгена Рахманіна темою музики як втілення ритмічної основи творів цих митців, в яких музика сприймається в філософсько-онтологічному вимірі – як вираз першооснови гармонії Всесвіту (іл. 4). Ось що пише про саму ідею куратор проєкту кандидат філософських наук, мистецтвознавець Віра Савченко: «Было необычайно интересно взглянуть на их искусство в ключе глубинных взаимоотношений с музыкой. С музыкой не только и не столько как одним из видов в общей системе искусств, а как квинтэссенцией, первообразом эстетического постижения мироустройства, ощущения и понимания изначальной

музыкально-гармоничной основы мира в ее почти невыразимой сущности» [13, с. 3]. Музыка моря як образ Безкінечного у Юрія Єгорова, музика Космосу в Олега Соколова, музичність контурів та ліній гір Євгена Рахманіна – усе це відтворює беззвучну досконалість Музики Світу. Каталог додатково містить вступну статтю куратора проєкту, хронологічний перелік виставкової діяльності зазначених художників та короткі біографічні відомості про них.

Художній проєкт «Образ мислення», що відбувався у музеях і галереях Одеси у вересні-жовтні 2010 р., організований філософським факультетом Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, об'єднав мистецькі та науково-просвітні заходи. Це був ряд лекцій, виставок, майстер-класів, що проходили в рамках широкої теми взаємозв'язку мистецтва з філософією. В межах проєкту слухачів знайомили з творчістю одеських художників-нонконформістів. З короткою характеристикою результатів проєкту можна ознайомитись у виданому до проєкту каталозі, а також у спеціальному додатку до методичного посібника з музеології В. Савченко [Дод.: 60].

Важливими ілюстративними виданнями про творчість одеських художників зазначеного періоду є каталоги приватних колекцій.

Видання «Мистецтво Одеси в колекції Михайла Кнобеля» [Дод.: 55] було унікальним явищем свого часу (іл. 5). Його приватна колекція є однією з найбільших зібрань вітчизняного мистецтва ХХ ст. Сучасне мистецтво Одеси ще з се-

редини 80-х років стає предметом його особливої уваги. У 1993 р. відбулася перша виставка в Одеському художньому музеї, а у 1998 р. – в Одеському музеї західного та східного мистецтва. Робота над представленим виданням тривала близько п'яти років. І праця авторів була гідно оцінена: це видання отримало премію ім. К. Паустовського. Вступними статтями до альбому є матеріали про Михайла Кнобеля, його колекціонерські уподобання та характеристику його зібрання творчості одеських нонконформістів. Це передмови Григорія Міщенко, Олександра Федорука, Тетяни Басанець, Миколи Маричевського, невеличкі коментарі-роздуми В. Басанця, О. Волошинова, М. Степанова, О. Стівбура. Перед цим статтям слово Михайло Кнобель, в якому він розповідає про власні колекціонерські уподобання (улюбленими він називає роботи Ю. Єгорова, О. Волошинова, В. Цюпка, В. Басанця, О. Стівбура та Є. Рахманіна) та принципи: «Мені стало цікаво бути в колі художників, у їхніх майстернях. Маючи вже десяток придбаних, написаних олією полотен, почав усвідомлювати, що світ малярства захоплює мене по-справжньому... Спілкування з художниками стало постійною необхідністю. Визначилась мета: представити в колекції одеську школу малярства 60-90-х років... Якщо мене питають, про що я мрію, то це – створення Музею сучасного мистецтва в Одесі» [12, с. 6-7].

Далі у каталозі розташовані репродукції картин за алфавітним порядком авторів. Безцінним додатком виступають фотографії з особистого архіву колекціонера (фотографії з виставок М. Кнобеля та фото з митцями) та довідки про художників. Текст видання подається паралельно українською, англійською та німецькою мовами.

Каталог приватного зібрання живопису Одеси з колекції Людмили Вікторівни Іванової [Дод.: 63] є репрезентацією творчості одеських художників другої половини ХХ ст. Укладачі Ольга та Андрій Тарасенко згрупували полотна за жанровим та стилістичним принципами: портрети, плернерний живопис, графіка, натюрморти (Л. Дюльфан), фольклоризм (Ю. Коваленко, В. Алтанець), міфологізм (В. Басанець, В. Маринюк), експресіонізм (С. Сичов), абстракціонізм (Є. Рахманін). Видання містить короткі біографічні відомості про авторів. Вступним компонентом до розділів виступають короткі характеристики мистецьких напрямків та інтерв'ю з художниками.

Охарактеризовані вище видання у першу чергу є гарним ілюстративним матеріалом, а от безпосередню інформацію про творчий шлях художників, мистецтвознавчу оцінку їхньому стилю та полотнам зокрема варто шукати у статтях з профільних періодичних видань, а також у регіональній та вітчизняній пресі, оскільки на даний час монографічних досліджень цього періоду, окрім дисертаційних робіт з питань мистецького та інтелектуального нонконформізму, досить мало, тому саме в періодичних виданнях міститься лівова частка інформації про художників зазначеного періоду, адже у статті зазвичай подається і короткий науково-художній аналіз творчості митця, й репродукції його картин. Проаналізувавши характер видань, у яких частіше за все можна знайти інформацію про творчу діяльність митців, зазначимо, що основним джерелом стають такі регіональні літературно-художні альманахи, як «Дерибасовская-Ришельевская» та «Море», а також вітчизняні профіль-

Іл. 5.

Лл. 6. Періодичні літературно-художні видання

ні мистецтвознавчі журнали, як «Образотворче мистецтво», «Галерея» та «Музейний провулок» (іл. 6). Керуючись методом суцільної вибірки, нами були переглянуті усі випуски цих журналів, представлені у фондах Наукової бібліотеки, на основі чого було доповнено бібліографічний список і статтями по окремим персоналіям митців. Отже, подаємо короткий огляд видань.

Журнал «Образотворче мистецтво» – науково-популярне видання, що висвітлює сучасний стан, історію та теорію українського мистецтва. Засноване у жовтні 1933 р., виходить з 1934 р. З 1991 р. виходить як видання Національної спілки художників України. У рубриках журналу містяться статті про українських художників та мистецькі школи, репродукції їхніх робіт, а також матеріали про образотворчу освіту та теорію мистецтвознавства, виставкову діяльність в Україні та досвід зарубіжних країн.

Безцінним для історії образотворчого мистецтва Одеси є перший номер 2009 р., який з нагоди сімдесятиліття Одеської організації Спілки художників України було цілком присвячено митцям нашого міста. У ньому містяться різні за жанром статті таких знаних мистецтвознавців в цій галузі, як Тетяна Басанець, Ольга Котова, Віра Савченко, Іва Павельчук, Олександр Федорук, Олена Шелестова та ін. Це і розгорнуті мистецтвознавчі аналітичні статті (статті Іви Павельчук про Людмилу Ястреб та Віктора Маринюка; Миколи Рашковецького про Євгена Рахманіна, Тетяни Басанець про Володимира Стрельникова та Олега Волошинова, Віри Савченко (під псевдонімом Ніка Кіпіані) про Сергія Савченка) і короткі замітки щодо конкретних репродукцій картин, зокрема композиція «XXII» Василя Сада (Олександр Федорук). Це також інтерв'ю: розмова Тетяни Басанець з Олександром Стовбуром; Володимира Кабаченка з Анатолієм Димчуком. Різні за розміром та жанром, проте усі матеріали дають професійний погляд на творчі портрети художників, що відкривають нам також загальну характеристику історичного часу та спільні творчі спрямування групи нонконформістів. Ось що пише Іва Павельчук, характеризуючи творчість Віктора Маринюка: «Мистецький продукт, що його створював В. Маринюк упродовж 1965-1969 рр., був народжений не прагненням малювати «проти комуністичної диктатури», а елементарним намаганням зберегти себе в бурхливому соціальному потоці експансії духу» [14, с. 60]. Цими словами можна дати визначення основних рис усього явища нонконформізму, що набуло своїх регіональних особливостей під впливом теплого одеського клімату, особливої одеської атмосфери, що має своєрідну і географічну, і соціально-психологічну специфіку.

Наступним інформативним виданням виступає «Галерея» – щоквартальне видання, засноване у 1999 р., видавцем якого є Асоціація артгалерей України, співзасновником якої є галерея «Совіарт», яка має власне видавництво, де й виходила друком «Галерея». Видання представляє галерейне життя України: музеї сучасного мистецтва, фотографії та відгуки з арт-проектів, статті мистецтвознавців [5].

У 2004 р. на базі Центру сучасного мистецтва «Совіарт» відбувся цикл виставок та публікацій про «неофіційну» Одесу 60-80-х рр. XX ст., куратором проекту якого була Тетяна Басанець. Саме в цій науковій розробці містяться статті Ольги Котової «Неофіційна Одеса 1960-1980-х» (2004, № 1) та Тетяни Басанець «Одесса 1960-

1990-х. Что-то вроде мемуаров» (2004, № 2/3). Стаття О. Котової – це фрагмент її дисертаційного дослідження про зазначений період одеського мистецтва, в якій подається своєрідна хронологія становлення мистецького напрямку нонконформізму в Одесі, а також короткі мистецтвознавчі характеристики творчості художників. А стаття Тетяни Басанець – це особисті спогади про когорту одеських митців.

Невичерпним джерелом інформації про одеських нонконформістів є альманах «Дерибасовская-Ришельевская», який виходить щоквартально з 2000 р. (іл. 7). Ідейним натхненником і головним розповсюджувачем альманаху є Всесвітній клуб одеситів, а засновником та видавцем – компанія «Пласке», завдяки яким випуски альманаху регулярно презентуються в Одеському літературному музеї та передаються до бібліотек міста. Альманах розкриває історичні, мистецькі, літературно-критичні сторінки життя Одеси минулого та сьогодення [1]. Унікальністю мистецьких матеріалів альманаху є те, що його редактори (Фелікс Кохрихт та Євген Голубовський) особисто були знайомі з одеськими художниками-нонконформістами, були активними учасниками їхніх квартирних виставок, згодом ставали колекціонерами їхніх робіт, а в наш час – популяризаторами творчості. Статті альманаху з розділу «Искусство-Жизнь-Искусство» – це неповторні замальовки учасників цього мистецького руху як у прозовій формі мемуарів, так і у жартівливій віршованій формі (наприклад, поезії В. Наумця про кожного з художників-нонконформістів у 36-у випуску альманаху). Безцінним це видання роблять також фотографії з особистих архівів авторів.

Іл. 7. Сторінками видання «Дерибасовская-Ришельевская»

Ще одне літературно-художнє регіональне видання – альманах «Море», видавцем якого є Одеська обласна організація Національної спілки письменників України, а головним редактором Геннадій Щипківський. Кожен випуск видання оформлюється репродукціями картин одеських митців, серед яких представлені і художники-нонконформісти. Репродукції розміщуються в самому тексті, виступаючи ілюстраціями до художніх творів, та на обкладинці. Зазвичай на 3-й сторінці обкладинки розміщена стаття про творчий шлях і доробок митця, чиїми репродукціями проілюстровано номер, а також короткі біографічні відомості про нього.

Отже, підсумовуючи сказане, слід зазначити, що на матеріалах фондів Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова було укладено перелік джерел щодо історії розвитку одеського художнього нонконформізму, який внутрішньо поділяється на тематичні розділи («Духовна свобода особистості», «Нонконформізм як явище культури 60-70-х років ХХ ст.», «Одеський нонконформізм», «Додатковий список за персоналіями художників»). У розділах списку представлена різнопланова література: збірники статей, автореферати, каталоги виставок, учбова та довідкова література, статті з профільних періодичних видань та з регіональної преси. Як вже зазначалося, останніми роками зростає інтерес до творчості художників середини ХХ ст., що становили опозицію до офіційного мистецтва Радянського Союзу, тому підбір наукової літератури зазначеної тематики може послугувати як науковцям та студентам, так і широкому колу читачів, яких зацікавить тема нашого дослідження для подальших інтелектуальних пошуків.

Примітки

¹ Видавництво «Политиздат» було засноване у 1918 р. За роки існування неодноразово змінювало назви – «Коммунист», «Партиздат», «Госполитиздат», а вже з 1963 р. отримало назву «Политиздат». Після заборони діяльності КППС, у кінці 1991 р. на базі видавництва «Политиздат», що втратило статус центрального політичного видавництва країни та яскраво виражену партійність, було створено видавництво «Республіка», що спеціалізується на виданнях гуманітарного профілю, друкує офіційні документи та матеріали вищих органів законодавчої та виконавчої влади Російської Федерації.

² Фелікс Кохрихт – одеський журналіст, автор історико-краєзнавчих робіт, ведучий теле- та радіопрограм, колекціонер, голова ради Центру сучасного мистецтва, редактор журналу «Одесса» (до 1996 р.) та альманаху «Дерибасовская-Ришельевская» (з 2000 р.).

³ Валерій Басанець (11.01.1941 р. н.) – один із засновників неконформістського мистецтва Одеси. Учасник республіканських та всесоюзних виставок, а також трьох бієнале «Імпреза» (гран-прі на бієнале у 1989 р.). Учасник неофіційної виставки у Мюнхені «Сучасне мистецтво з України» (1979). Член Національної спілки художників України. Працює в галузі живопису, графіки, скульптури.

⁴ Сергій Савченко (1949 р. н.) – живописець, графік, скульптор, художник монументального мистецтва. Член Національної спілки художників України, заслужений художник України. Учасник багатьох індивідуальних, групових, українських та міжнародних виставок. Лауреат міжнародної бієнале «Імпреза». Член творчих об'єднань «Човен» і «Мамай».

⁵ Олександр Стівбур (1943 р. н.) – живописець, графік, представник неконформістського руху, учасник неофіційних виставок в Одесі, Москві, Ленінграді. Член національної спілки художників. Член творчих об'єднань «Човен» і «Мамай». Працює в галузі станкового живопису і графіки, монументально-декоративного мистецтва.

⁶ Віктор Маринюк (10.04.1939) – один з засновників та лідерів неконформістського руху Одеси. З 1969 р. експонує свої твори на неофіційних виставках Одеси, Москви, Ленінграда. Полотно характеризується яскравим декоративним національним елементом. Учасник міжнародних бієнале «Імпреза», бієнале «Відродження», виставки «Українське мистецтво ХХ століття», виставки у Вашингтоні. У 1996 р. – перша персональна виставка в Одесі. Член Національної спілки художників України.

⁷ Людмила Ястреб (1945-1980) – один з лідерів та «муза» неконформістського руху Одеси. Учасник несанкціонованих виставок в Одесі та Москві. В 1976 р. на власні кошти організувала квартирну виставку своїх робіт та видала каталог до неї. 1982 – посмертна персональна виставка робіт в Одесі. Її улюблені образи – це жіночі постаті у естетиці ренесансних Мадонн, тому мистецтвознавці характеризують її стиль як необароко.

⁸ Олександр Ануфрієв (02.08.1940 р. н.) – один з засновників неконформістського мистецтва Одеси. У квартирі Олександра та Маргарити Ануфрієвих проходили неофіційні виставки молодих авангардистів Одеси. З 1964 р. бере участь в неофіційних виставках Одеси, Москви, Ленінграда, експонує свої твори за кордоном. Нині проживає у США. Образні уподобання творчості художника – постаті янголів.

⁹ Володимир Стрельников (25.10.1939) – художник-неконформіст. З 1974 р. бере участь у неофіційних виставках у Москві, Ленінграді, Одесі. Улюблені образи – архітектурні, космічні та дохристиянські мотиви. Нині мешкає у Мюнхені (Німеччина) та з 1990-х років постійно приїздить до України з персональними виставками.

¹⁰ Олег Соколов (1919-1990) – художник-абстракціоніст Одеси. Майже все життя працював науковим співробітником Одеського музею західного та східного мистецтва, згодом завідувачим експозиції у ньому. Своєю творчістю ще у 1950-х роках заклав основи для подальшого розвитку одеського авангардного мистецтва.

¹¹ Юрій Єгоров (1926-2008) – лідер одеської школи живопису, випускник монументального відділу Вищого художньо-промислового училища імені В. Мухоміної (Росія). Член Національної спілки художників України. Заслужений діяч культури України. Учасник багатьох групових та персональних виставок в Україні та за кордоном.

¹² Юрій Коваленко (1931-2004) – живописець, графік, скульптор. Учасник виставок з 1968 р. У творчості домінують національні мотиви. Член Національної спілки художників України.

¹³ Валентин Хрущ та Станіслав Сичов – одеські художники-неконформісти, організатори неофіційної виставки власних творів під назвою «Сичик+Хрущик» на паркані біля Одеського театру опери та балету (1967). Тим самим вони висловили протест проти заборони виставлятися їм в офіційних залах.

Список використаної літератури

1. Альманах «Дерибасовская-Ришельевская» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.odessitclub.org/publications/almanac/alm_about.php. – Заголовок з екрана.
2. *Арендт Х.* Джерела тоталітаризму [Текст] / Х. Арендт ; пер. з англ.: В. Верлок, Д. Горчаков ; наук. ред. К. Ю. Гломозда. – К. : Дух і літера, 2002. – 575 с.
3. *Басанець В.* Одеська школа сьогодні [Текст] / В. Басанець, О. Савицька // *Образотворче мистецтво*. – 2004. – № 3. – С. 59-61.
4. Бебеля, 19 : квартирні виставки. Одеса, 1975-1979 [Текст] : [каталог виставки 3-24 марта 2013 г.] / текст В. Асриев, Е. Терещенко, Е. Голубовский ; DumchukGallery, NT-ArtGallery. – [Одеса, 2013]. – 35 с.
5. Галерея [Електронний ресурс] : [журнал] / Асоціація артгалерей України. – Режим доступу: <http://www.soviart.com.ua/artjournal/>. – Заголовок з екрана.
6. Галерея NT-Art [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nt-art.net/>. – Заголовок з екрана.
7. Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва : українська теоретична думка ХХ століття [Текст] : антологія / упоряд. Р. М. Яців ; Львів. нац. акад. мистецтв, Ін-т народознавства НАН України. – Львів, 2012. – Ч. 1. – 231 с. ; Ч. 2. – 832 с.
8. *Котова О.* Неофіційна Одеса 1960-1980-х [Текст] / О. Котова // Галерея. – 2004. – № 1. – С. 12-13.
9. *Котова О. О.* Нонконформізм в образотворчому мистецтві Одеси як явище культури 60-80 років ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / О. О. Котова. – К., 2008. – 20 с.
10. *Медвідь Л.* Нонконформізм як явище культури 60-х років [Текст] / Л. Медвідь // *Сучасність : література, наука, мистецтво, суспільне життя*. – 2002. – № 12. – С. 132-139.
11. *Меднікова Г. С.* Український андеграунд (мистецтво 60-х – початку 80-х років) [Текст] // *Меднікова Г. С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття : навч. посібник* / Г. С. Меднікова. – К. : Знання, 2002. – С. 115-173.
12. Мистецтво Одеси в колекції Михайла Кнобеля [Текст] : альбом / авт. проекту М. З. Кнобель ; ред.-упоряд.: М. З. Кнобель, М. М. Маричевська ; літ. ред.: А. М. Маричевська, А. С. Глушак. – Львів : ПТВФ «Афіша», 2002. – 192 с. – Текст парал. укр., англ., нім.
13. Музыка Мира (О. Соколов. Ю. Егоров. Е. Рахманин) [Текст] : каталог виставок арт-проекта / сост. каталога: В. Савченко, Е. Шелестова ; вступ. ст. В. Савченко. – Одеса : Optimum, 2012. – 48 с. : ил.
14. Образотворче мистецтво [Текст] : видання Національної спілки художників України / гол. ред. О. Федорук. – 2009. – № 1. – 150 с.
15. *Савченко В. В.* Одеський нонконформізм 1960-1980-х років [Електронний ресурс] : до аналізу явища / В. В. Савченко. – Режим доступу: <http://liberte.onu.edu.ua/info/iskusstvo>. – Заголовок з екрана.
16. *Хоруженко К. М.* Культурологія [Текст] : енциклопедический словарь / К. М. Хоруженко. – Ростов-на Дону : Феникс, 1997. – 639 с.
17. Черный квадрат над Черным морем [Текст] : материалы к истории авангардного искусства Одессы. ХХ век / отв. ред. О. Ф. Ботушанская ; сост. Е. М. Голубовский [и др.]. – Одеса : Друк, 2001. – 263 с.

References

1. *Almanakh «Deribasovskaya-Rishelyevskaya»* [Anthology «Deribasovskaya-Rishelyevskaya»]. Available at: http://www.odessitclub.org/publications/almanac/alm_about.php (accessed 21 September 2013)
2. *Arendt Kh. Dzhherela totalitaryzmu* [The Origins of Totalitarianism]. Kyiv, 2002, 575 p.
3. *Basanets V., Savytzka O. Odeska shkola sohodni* [Odessa school today]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 2004, no. 3, pp. 59-61.
4. *Bebelya, 19: kvartirnyye vystavki, Odessa, 1975-1979* [Bebelya Street, 19: apartment exhibitions, Odessa, 1975-1979]. Odessa, 2013, 35 p.
5. *Halereia* [The gallery]. Available at: <http://www.soviart.com.ua/artjournal/> (accessed 21 September 2013)
6. *Halereia «NT-Art»* [The gallery «NT-Art»]. Available at: <http://www.nt-art.net/> (accessed 21 September 2013)
7. *Idei, smysly, interpretatsii obrazotvorchoho mystetstva: ukrainska teoretychna dumka XX stolittia: antolohiia* [Ideas, sense, interpretation of the art: Ukrainian theoretical conception of the 20th century: anthology]. Lviv, 2012, vol.1, 231 p.; vol. 2, 832 p.
8. *Kotova O. O. Neofitsiina Odesa, 1960-1980* [Unofficial Odesa, 1960-1980]. *Halereia*, 2004, no.1, pp. 12-13.

9. Kotova O. O. *Nonkonformizm v obrazotvorchomu mystetstvi Odesy yak yavyshche kultury 60-80 rokiv XX stolittia. Avtoref. dys. kand. mystetstvoznavstva* [Nonconformism in the Odessa art as a phenomenon of culture of the 60-80s 20th century. Cand. Art science. Abstract]. Kyiv, 2008, 20 p.
10. Medvid L. Nonkonformizm yak yavyshche kultury 60-kh rokiv [Nonconformism as a phenomenon of culture of the 1960s]. *Suchasnist*, 2002, no. 12, pp. 132-139.
11. Miednikova H. S. *Ukrainska i zarubizhna kultura XX stolittia* [Ukrainian and foreign culture of the 20th century]. Kyiv, 2002, 214 p.
12. *Mystetstvo Odesy v koleksii Mykhaila Knobelia* [Odessa Art in the collection of Mykhail Knobel]. Lviv, 2002, 192 p.
13. *Muzyka Mira (O. Sokolov. Yu. Yegorov. Ye. Rahmanin): katalog vystavok art-proekta* [The music of the world (O. Sokolov. Yu. Egorov. Ye. Rahmanin): catalogue of the exhibition of art- project]. Odessa, 2012, 48 p.
14. *Obrazotvorche mystetstvo* [Art]. Kyiv, 2009, no. 1, 150 p.
15. Savchenko V. V. *Odeskyi nonkonformizm 1960-1980-kh rokiv: do analizu yavyshcha* [Odessa nonconformism in 1960-1980: the analysis of the phenomenon]. Available at: <http://liberte.onu.edu.ua/info/iskusstvo> (accessed 21 September 2013).
16. Khoruzhenko K. M. *Kulturologiya*. [Culturology]. Rostov-na-Donu, 1997, 639 p.
17. *Chernyy kvadrat nad Chernym morem: materialy k istorii avangardnogo iskusstva Odessy. XX vek* [A black square on the Black Sea: the materials to the history of Odessa vanguard art, 20th century]. Odessa, 2001, 263 p.

Надійшла 20.09.2013

Додаток

Історія одеського нонконформізму 60-70-х років ХХ ст.

І. Духовна свобода особистості, проблеми свободи творчості

1. Арндт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арндт ; пер. з англ.: В. Верлок, Д. Горчаков ; наук. ред. К. Ю. Гломозда. – К. : Дух і літера, 2002. – 575 с. **171/6684**
2. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм ; пер. с англ. В. Н. Самохин ; общ. ред. и вступ. ст. В. Шестаков. – М. : Прогресс, 1974. – 392 с. **14/2645**
3. Бердяев Н. А. Философия свободного духа / Н. А. Бердяев. – М. : Республика, 1994. – 480 с. – (Мыслители ХХ века). **11-а/1064**
4. Бердяев Н. А. Философия свободы / Н. А. Бердяев ; сост., вступ. ст. и коммент. В. В. Шкода. – М. : Фолио ; АСТ, 2002. – 733 с. – (Вершины человеческой мысли). **11-а/1273**
5. Бердяев Н. А. Философия свободы. Смысл творчества / Н. А. Бердяев ; вступ. ст., сост., подгот. текста, примеч. Л. В. Поляков. – М. : Правда, 1989. – 607 с. – (Из истории отечественной философской мысли). **11-а/796**
6. Бранский В. П. Искусство и философия : роль философии в формировании и восприятии художественного произведения на примере истории живописи / В. П. Бранский. – Калининград : Янтарный сказ, 1999. – 703 с. **12/6473**
7. Гайденко П. П. Парадоксы свободы в учении Фихте / П. П. Гайденко ; отв. ред. Т. И. Ойзерман ; АН СССР, Ин-т философии. – М. : Наука, 1990. – 129 с. **12/5796**
8. Диалектика свободы как творчества : [сб. ст.] / отв. ред. Ж. М. Абдильдин ; АН Казахской ССР, Ин-т философии и права. – Алма-Ата : Наука, 1989. – 231 с. **12-а/16450**
9. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика, Искусство : пер. с фр. / А. Камю ; общ. ред., сост. и предисл. А. М. Руткевич. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с. – (Мыслители ХХ века). **12/5806, 5809**
10. Камю А. Творчество и свобода : статьи, эссе, записные книжки / А. Камю ; предисл. и сост. К. Долгов ; коммент. С. Зенкин ; ред. З. Федотова ; пер. с фр.: С. Великовский [и др.]. – М. : Радуга, 1990. – 602 с. – (ХХ век. Писатель и время). **45/2281**
11. Ницше Ф. В. Человеческое, слишком человеческое : книга для свободных умов / Ф. В. Ницше ; науч. ред., предисл. и примеч. К. А. Свасьян ; пер. с фр. С. Л. Франк. – М. : Акад. проект, 2007. – (Философские технологии). **12/7389**
12. Ноговицын О. М. Ступени свободы : логико-исторический анализ категории свободы / О. М. Ноговицын. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 190 с. **12/5862**
13. Личность : альманах Л / гл. ред. Б. И. Коваль ; Рос. акад. естественных наук, Ин-т федерализма и гражд. о-ва. – М., 2000. – Вып. 6 : Личность и свобода. – 68 с. **12-а/17730.**
14. О свободе : антология мировой либеральной мысли (1-я половина ХХ века) / сост.: М. А. Абрамов, М. М. Федорова ; отв. ред. М. А. Абрамов ; Ин-т философии РАН. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 694 с. **152/3218**
15. Сартр Ж.-П. Бытие и ничто : опыт феноменологической онтологии / Ж.-П. Сартр ; пер. с фр. и примеч. В. И. Колядко. – М. : Республика, 2000. – 639 с. – (Мыслители ХХ века). **12/6528**

16. Сенека Л. А. Если хочешь быть свободным / Л. А. Сенека, Ф. Д. С. Честерфилд, А. Моруа ; сост. М. В. Легостаева. – М. : Политиздат, 1992. – 381 с. **12/6034**
17. Столяров А. А. Свобода воли как проблема европейского морального сознания : очерки истории : от Гомера до Лютера / А. А. Столяров. – М. : Греко-латининский кабинет Ю. А. Шичалина, 1999. – 208 с. **12-а 17928**
18. Табачковський В. Г. Людина в цивілізації ХХІ століття : проблема свободи / В. Г. Табачковський, М. О. Булатов, Т. В. Лютий [та ін.] ; відп. ред. В. Г. Табачковський ; НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Наук. думка, 2005. – 270 с. **12/7261**
19. Філософсько-антропологічні студії-2001 : розум, свобода та долі діалектики : (до 80-річчя Марії Злотіної) / упоряд. В. Г. Табачковський. – К. : Стилоос, 2001. – 357 с. **12-а/17876**
20. Фромм Э. Бегство от свободы : пер. с англ. / Э. Фромм ; общ. ред. и послесл. П. С. Гуревич. – М. : Прогресс, 1990. – 271 с. **14/5126**
21. Художник и общество : свобода личности и свобода творчества : сб. ст. / сост.: Н. А. Анастасьев, В. М. Литвинов. – М. : Худ. лит., 1980. – 300 с. **83/10028, 10144**
22. Шопенгауэр А. Свобода воли и нравственность / А. Шопенгауэр ; общ. ред., сост., введ.: А. А. Гусейнов, А. П. Скрипник. – М. : Республика, 1992. – 448 с. – (Б-ка этической мысли). **12/6007**
23. Янагида К. Философия свободы / К. Янагида ; пер. с яп.: М. Г. Прокас, Л. Ш. Шахназарова ; общ. ред. В. В. Ковыженко. – М. : Соцэкгиз, 1958. – 211 с. **12/2919, 6279**

II. Словникові визначення культури 60-70 років

24. Большая энциклопедия : в 62 т. / ред. С. А. Кондратов. – М. : Терра, 2006. – Т. 33. – 591 с. – *Зі змісту: нонконформизм: с. 18.* **236/466**
25. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии / Б. И. Кононенко. – М. : Вече ; АСТ, 2003. – 512 с. – *Зі змісту: абстракція художественная: с. 18; контркультура: с. 195-196.* **12-а/18079**
26. Кононенко Б. И. Культурология в терминах, понятиях, именах : справ. учеб. пособие / Б. И. Кононенко. – М. : Щит-М, 2001. – 405 с. – *Зі змісту: абстракционизм: с. 6; авангардизм: с. 7; андеграунда искусство: с. 19; контркультура: с. 111.* **12-а/17919, 17920**
27. Кравченко А. И. Культурология : словарь / А. И. Кравченко. – М. : Акад. проект, 2000. – 671 с. – *Зі змісту: контркультура: с. 256; «неофициальное искусство»: с. 401.* **12-а/17930, 17836**
28. Культурология ХХ в. : в 2 т. / гл. ред. С. Я. Левит. – СПб. : Унив. книга, 1998. – Т. 1 : А-Л. – 447 с. – *Зі змісту: контркультура: с. 322-324.* **87.66/К906**
29. Культурология ХХ в. : словарь / ред. Ж. М. Арутюнова. – СПб. : Унив. книга, 1997. – 640 с. – *Зі змісту: контркультура: с. 190-192; концептуализм, концептуальное искусство: с. 196-199.* **12-а/17648**
30. Руднев В. Энциклопедический словарь культуры ХХ века : ключевые понятия и тексты / В. Руднев. – М. : АГРАФ, 2001. – 600 с. – *Зі змісту: авангардное искусство: с. 14; концептуализм: с. 191.* **12-а/17911**
31. Хоруженко К. М. Культурология : энциклопедический словарь / К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 639 с. – *Зі змісту: абстрактное*

искусство: с. 10; контркультура: с. 217; концептуальное искусство: с. 219; культура андеграунда: с. 229; нонконформизм: с. 343. 12-а/17685

32. Энциклопедический словарь по культурологии / под общ. ред. А. А. Радугина. – М. : Центр, 1997. – 478 с. – *Зі змісту: контркультура: с. 198-199. 12-а/17672*

III. Нонконформізм як явище суспільства та культури 60-70-х років

33. Діброва В. Оманливі радощі нонконформізму / В. Діброва // Соціологія : теорія, методи, маркетинг. – 2012. – № 1. – С. 175-180. **16/325**
34. Закович М. М. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посібник / М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. Семашко [та ін.] ; за ред. М. М. Закович. – 2-е вид., стереотип. – К. : Знання, 2006. – 567 с. – (Вища освіта XXI століття). **12-а/18176**
35. Заплотинська О. О. «Формалізм чи новаторство?» : інтелектуальний нонконформізм в офіційному дискурсі 1960-1970-х рр. в Україні / О. О. Заплотинська // Укр. іст. журн. – 2006. – № 1. – С. 145-157. **81/660**
36. Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва : українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 1. – 231 с. **83/16433**
37. Ильин В. А. Групповое давление и групповое влияние : конформизм, нонконформизм, личностное самоопределение / В. А. Ильин, М. Ю. Кондратьев // Социальная психология и общество. – 2012. – № 1. – С. 44-58. **16/394**
38. Крупник Л. Мистецький нонконформізм середини 60-х – середини 80-х років ХХ століття (на прикладі українського кіно) / Л. Крупник // Історія в школі. – 2011. – № 11/12. – С. 5-10. **15-ж/573**
39. Крючкова В. А. Антиискусство : теория и практика авангардистских движений / В. А. Крючкова. – М. : Изобраз. искусство, 1985. – 304 с. – (Искусство и борьба идеологий). – *Зі змісту: Авангардизм 60-х – начала 70-х годов: с. 193-277. 83/12677*
40. Медвідь Л. Нонконформізм як явище культури 60-х років / Л. Медвідь // Сучасність : література, наука, мистецтво, суспільне життя. – 2002. – № 12. – С. 132-139. **207-а/475**
41. Молева Н. Когда отшумела оттепель... : [изобразительное искусство, театр, музыка, архитектура 60-х гг. XX в.] / Н. Молева. – М. : Изд-во МПИ, 1991. – 165 с. **83/15403, 15474**
42. Петрова О. М. Мистецтвознавчі рефлексії : історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ століття – початку ХХІ століття : зб. ст. / О. М. Петрова. – К. : Академія, 2004. – 397 с. **12/7266**
43. Якимович А. "Искусство после катастрофы" : художественная культура советского региона (семантический аспект) / А. Якимович // Советское искусствознание. – 1991. – Вып. 27. – С. 24. **83-в/468**

IV. Одеський нонконформізм

Книги:

44. Бебеля, 19 : квартирные выставки Одессы, 1975-1979 : [каталог выставки 3-24 марта 2013 г.] / текст: В. Асриев, Е. Терещенко, Е. Голубовский ; Dumchuk Gallery, NT-Art Gallery. – [Одесса, 2013]. – 35 с. **83/16434**
45. Галкер Я. А. Одеський художній музей : альбом / Я. А. Галкер. – К. : Мистецтво, 1986. – 160 с. : цв. ил. **83/13108**

46. Юрий Егоров : живопись : каталог выставки 22.02.2008-21.03.2008 / NT-Art gallery ; авт. вступ. ст. В. Савченко. – Одесса : NT-Art gallery, 2008. – 40 с. : ил. **83/16433**
47. Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – 829 с. **83/16433**
48. Изобразительное искусство Одессы : живопись, графика, скульптура / авт.-сост. В. Д. Власов. – М. : Совет. художник, 1981. – 184 с. – *Представлено роботами Басанця В., Волошинова О., Єгорова Ю.* **83/10470**
49. Как молоды вы были... : одесские художники-нонконформисты 60-е-80-е годы ХХ в. в собраниях Феликса Кохрихта и Анатолия Дымчука : [каталог выставки 03.09.2008-03.10.2008] / [NT-Art gallery] ; авт. вступ. ст. С. Князев. – Одесса : NT-Art gallery, 2008. – 63 с. : ил. **83/16435**
50. Криштопенко В. Одесский художественный музей / В. Криштопенко. – Одесса : Маяк, 1989. – 64 с. **Фельдман/217**
51. Маринюк В. Живопис. Графіка. Скульптура / В. Маринюк. – К. : Софія-А, 2006. – 128 с. : іл. **Смынтына/1259**
52. Материалы международной научной конференции «Возвращение авангарда» (1-4 июня 2004 г., г. Одесса) / Одес. лит. музей ; отв. ред. Т. И. Липтуга ; науч. ред. А. Е. Парнис ; сост.: А. Е. Парнис, А. Л. Яворская. – Одесса, 2012. – 416 с. **83/16425**
53. Меднікова Г. С. «Неофіційне мистецтво» СРСР 60-х років / Г. С. Меднікова // Меднікова Г. С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття : навч. посібник / Г. С. Меднікова. – К. : Знання, 2002. – С. 108-115. **79-а/7333**
54. Меднікова Г. С. Український андеграунд (мистецтво 60-х – початку 80-х років) / Г. С. Меднікова // Меднікова Г. С. Українська і зарубіжна культура ХХ століття : навч. посібник / Г. С. Меднікова. – К. : Знання, 2002. – С. 115-173. **79-а/7333**
55. Мистецтво Одеси в колекції Михайла Кнобеля : альбом / авт. проекту М. З. Кнобель ; ред.-упоряд.: М. З. Кнобель, М. М. Маричевська ; літ. ред.: А. М. Маричевська, А. С. Глушак. – Львів : ПТВФ «Афіша», 2002. – 192 с. – Текст парал. укр., англ., нім. – *Представлено роботи Ануфрієва О., Басанця В., Волошинова О., Єгорова Ю., Коваленка Ю., Маринюка В., Наумця В., Рахманіна Є., Сичова С., Степанова М., Стовбура О., Стрельникова В., Хруща В., Цюпка В., Ястреб Л.* **83/15879**
56. Музыка мира (О. Соколов. Ю. Егоров. Е. Рахманин) : каталог выставок арт-проекта / сост. каталога: В. Савченко, Е. Шелестова ; вступ. ст. В. Савченко. – Одесса : Optimum, 2012. – 48 с. : ил. **83/16427**
57. Виктор Павлов : живопись, графика / NT-Art gallery ; авт. текста И. Гусев. – Одесса : NT-Art gallery, 2008. – 47 с. **83/16456**
58. Н. К. Рерих и его современники. Коллекции и коллекционеры : материалы науч.-практ. конф. 2005-2006 / сост.: Е. Г. Петренко, К. Е. Шундяк ; Одес. Дом-музей им. Н. К. Рериха. – Одесса : Астропринт, 2008. – 631 с. **83/16204**
59. Н. К. Рерих и его современники. Коллекции и коллекционеры : материалы науч.-практ. конф. (Одесса, 2009) / Одес. Дом-музей им. Н. К. Рериха ; гл. ред. Е. Г. Петренко. – Одесса, 2010. – 567 с. **83/16376**
60. Савченко В. В. Методичні вказівки з курсу «Музеологія» : для студ. спец. «культурологія» / В. В. Савченко. – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2012. – 35 с. **15/11588**

61. Савченко В. В. Робоча програма і методичні вказівки до курсу "Історія образотворчого мистецтва" для студ. культурологічного від-ня філос. ф-ту (згідно з вимогами кредитно-модульної системи) / В. В. Савченко. – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2011. – 21 с. **83/16350**
62. Савченко В. В. Среди образов и смыслов : сб. ст. о современном искусстве / В. В. Савченко. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Acad. Publishing, 2013. – 90 с. – *Зі змісту: Про проект «Образ мислення» (Одеса, 2010): с. 35-39; проект «Музика світу» (Одеса, 2012): с. 46-52; проект «Образ мислення» (Одеса, 2012): с. 52-56. Репозитарій ОНУ*
63. Собрания живописи Одессы Людмилы Викторовны Ивановой : вторая половина 20 века / сост.: Л. В. Иванова, О. А. Тарасенко, А. А. Тарасенко. – К. : Альма-пресс, 2004. – 167 с. – *Представлено роботи Алтанця В., Басанця В., Дюльфана Л., Єгорова Ю., Коваленка Ю., Маринюка В., Рахманіна Є., Сичов С.* **83/16066**
64. Творческое наследие семьи Рерихов в свете мировой культуры : материалы науч.-практ. конф. 1999-2004 гг. / ред.: Е. Петренко, М. Л. Линник. – Одесса, 2005. – 311 с. **83/16045, 16046**
65. Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; отв. ред. О. Ф. Ботушанская ; сост. Е. М. Голубовский [и др.]. – М. : Друк, 2001. – 263 с. : ил. **83/15835**
66. Art galary "Triton" : каталог выставки / Art galary "Triton". – Одесса, 2007. – 17 с. : ил. – (Южнорусская школа художников). – *Представлено роботи О. Соколова, О. Ануфрієва, Ю. Коваленка, О. Волошинова, В. Наумця, О. Стівбура, С. Сичова, В. Хруща, Л. Ястреб.* **83/16135**

Статті:

67. Арсеньева Т. Неложная поэзия «Мамая» / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 2012. – 6 нояб. (№ 166).
68. Басанець В. Апологія «Мамая» / В. Басанець // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 215-218. **83/15835**
69. Басанець В. Одеська школа сьогодні / В. Басанець, О. Савицька // Образотворче мистецтво. – 2004. – № 3. – С. 59-61. **83-в/265**
70. Басанець Т. Бунт розуму / Т. Басанець // Дзвін. – 1992. – № 3/4. – С. 168-171. **31-а/132**
71. Басанець Т. За лаштунками художніх подій : [з історії мистецької Одеси] / Т. Басанець // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 2. – С. 44. **83-в/265**
72. Басанець Т. Колекціонер + художник = ? / В. Наумець, М. Кнобель ; бесіду вела Т. Басанець // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 1. – С. 62-63. **83-в/265**
73. Басанець Т. Може, й так?... : [арт-проект «Інтонанція» : В. Басанець, В. Стрельников, О. Стівбур, В. Сад] / Т. Басанець, В. Басанець // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 4. – С. 34-35. **83-в/265**
74. Басанець Т. Одеса 1960-1990-х : Що-то вроді мемуаров / Т. Басанець // Галерея. – 2004. – № 2/3. – С. 20-21. **83-в/506**
75. Василенко Т. «Мистецтво Одеси з колекції М. З. Кнобеля» у Національному художньому музеї України / Т. Василенко // Галерея. – 2003. – № 1. – С. 11. **83-в/506**

76. Голубовский Е. Выставка из чемодана : [из коллекции Т. Вербицкой и Ф. Кохрихта] / Е. Голубовский // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2001. – Вып. 4. – С. 184-186. **31/1200**
77. Голубовский Е. Друзей моих прекрасные черты : [воспоминания об одесских нонконформистах] / Е. Голубовский, Ф. Кохрихт // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2002. – № 11. – С. 193-195. **31/1200**
78. Голубовский Е. «Там все Европой дышит, веет...» / Е. Голубовский // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 6-14. **83/15835**
79. Горбачов Д. О. Авангардизм в образотворчому мистецтві / Д. О. Горбачов, Б. Б. Лобановський // Енциклопедія сучасної України / НАН України ; Наук. т-во ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – Т. 1 : А. – С. 49-50. **79-а/6990**
80. Димчук Анатолій: «Шедеври не варто шукати тільки за кордоном» : (розмова В. Кабаченка з А. Димчуком) // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 104-106. **83-в/265**
81. Заєва Л. Одеський авангард кінця ХХ століття – від андеграунду до музею / Л. Заєва, С. Кантор // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 2. – С. 138-141. **83-в/265**
82. Котова О. Неофіційна Одеса 1960-1980-х / О. Котова // Галерея. – 2004. – № 1. – С. 12-13. **83-в/506**
83. Кохрихт Ф. Когда мы были молодыми... / Ф. Кохрихт // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2001. – № 5. – С. 194-195. **31/1200**
84. Кохрихт Ф. От «А» до «Я» : Выбор Валентина Серова : [о выпуске журнала «Художники Одессы»] / Ф. Кохрихт // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век. – Одесса, 2001. – С. 219-229. **83/15835**
85. Кохрихт Ф. "Смутная алчба – 2" : от "А" до "Я" / Ф. Кохрихт // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2011. – Вып. 45. – С. 267-270. – Рец. на кн.: Смутная алчба – 2 : сборник интервью : альманах / сост.: Е. Голубовский, Е. Деменок. – Одесса : ВМВ, 2011. – Вып. 2. **31/1200**
86. Кракалія Р. На вершині свободи : [виставка «Одеський нефігуратив»] / Р. Кракалія // Чорномор. новини. – 2012. – 29 лист. (№ 94).
87. Кудлач В. Одесский нонконформизм восьмидесятых : от «нон» до «пост» / В. Кудлач // Вечерняя Одесса. – 2010. – 9 дек. (№ 184).
88. Кудлач В. Традиції і спадкоємність нонконформістів : [про худож. вист. творів ж-та і колекціонера Фелікса Кохрихта та кер. "Галереї NT-art" Анатолія Димчука, Одеса] / В. Кудлач // Чорном. новини. – 2008. – 18 верес. (№ 104).
89. Маринюк В. Як це починалось / В. Маринюк // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 519-522. **83/16433**
90. Мистецька панорама українського десятиріччя : Одеса : [репродукції картин Ю. Єгорова, М. Степанова, Ю. Коваленка, О. Стовбура, В. Цюпка, В. Маринюка, О. Волошинова] // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 1. – С. 10-11. **83-в/265**
91. Міщенко Г. Увічнити минуле : художнику-нонконформісту Феодосію Гуменіку – 65 / Г. Міщенко // Укр. культура. – 2006. – № 11. – С. 24-25. **207-а/134**
92. Остапенко О. Формули Едемського саду : [гурт «Мамай»] / О. Остапенко // Море. – 2005. – № 1. – 3-я с. обкл. – *Біогр. відом. про учасників гурту «Мамай» у розд. «Автори номера»: с. 199, 202, 201, 203; журнал проілюстровано ре-*

продукціями гурту «Мамай»: с. 118, 127, 132, 141, 152, 162, 178, 186, 198, 203.
31-а/190

93. Петрашик В. Одеський нонконформізм : об'єднання «Мамай» / В. Петрашик // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 56-58. **83-в/265**
94. Петрова О. М. Шокує як мистецтво – від бунту до ринку / О. М. Петрова // Наук. зап. нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». – 2011. – Т. 114 : Теорія та історія культури. – С. 83-87. **217/1381**
95. Підгора В. Представницьке видання колекції : «Мистецтво Одеси в колекції Михайла Кнобеля» / В. Підгора // Образотворче мистецтво. – 2002. – № 3. – С. 93-95. **83-в/265**
96. Савченко В. В. Алегорія білого : [Василь Сад, Валерій Басанець, Олександр Стівбур, Віктор Маринюк, Володимир Стрельников, Ігор Божко, Володимир Цюпко, Сергій Савченко] / В. В. Савченко // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 2. – С. 97-100. **83-в/265**
97. Савченко В. В. Одесский нонконформизм в изобразительном искусстве 1960-1980-х гг.: к анализу явления / В. В. Савченко // Матеріали міжнародної наук.-практ. конф. «Особа в тоталітарному суспільстві: рефлексії ХХІ століття» (23-27 червня 2013 р., м. Одеса). – Режим доступу: <http://liberte.onu.edu.ua/info/iskusstvo>. – Заголовок з екрана. **Репозитарій ОНУ**
98. Савченко В. В. Одеські нефігуративісти в контексті «модерного мистецтва» : [С. Савченко, В. Сад, О. Стівбур, В. Цюпко] / В. В. Савченко // Чорномор. новини. – 2008. – 5 лип. – С. 7. **Репозитарій ОНУ**
99. Савченко В. Одеський нефігуратив : роздуми після виставки / В. Савченко // Артанія : Мистецтво. Культурологія. Націологія. Історія. Критика. Публіцистика. – 2011. – Кн. 25, № 4. – С. 30-34. **Репозитарій ОНУ**
100. Савченко В. В. Первая выставка нефигуратива / В. В. Савченко // Образ : інформ. вісн. ООО НСХУ. – 2012. – № 17. – С. 9. **Репозитарій ОНУ**
101. Тетянич В. «Белая луна» в 2003 / В. Тетянич // Галерея. – 2004. – № 1. – С. 39. **83-в/506**
102. Усвідомлення двадцятиріччя : одинадцять актуальних запитань // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 2. – С. 10-16. – *Стаття містить погляди на мистецтво останнього 20-річчя таких авторів: О. Голубець, В. Цюпко, М. Мазур, О. Годенко, Ю. Синькевич, О. Садовський, Р. Яців.* **83-в/265**
103. Федорук О. Герметизм українського мистецтва. Чи є межа історичною спадкованістю? / О. Федорук // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 338-353. **83/16433**

Автореферати:

104. Заплотинська О. О. Інтелектуальний нонконформізм в Україні в 60-70-х рр. ХХ ст. : (історико-культурний аспект) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. О. Заплотинська. – К., 2006. – 20 с. **Реф/119133**
105. Котова О. О. Нонконформізм в образотворчому мистецтві Одеси як явище культури 60-80 років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01 / О. О. Котова. – К., 2008. – 20 с. **Реф/127277**
106. Медведєва Л. В. Сильова еволюція творчості В. І. Зарецького в контексті мистецького нонконформізму 60-80-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.01 / Л. В. Медведєва. – К., 2003. – 20 с. **Реф/111471**

107. Сидоренко В. Д. Культурологічні аспекти художньо-стильової еволюції візуального мистецтва України (XX – початок XXI ст.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.01 / В. Д. Сидоренко. – Харків, 2004. – 20 с. **Реф/114936**

У. Додатковий список за персоналіями художників

Алтанець Валентин

108. Валентин Алтанець. Степ, 1987. Озеро, 1971 : [репродукції] // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 43. **83-в/265**
109. Кабаченко В. Алтанець (1936-1995). Там сонце сходить! / В. Кабаченко // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 3. – С. 96-98. **83-в/265**
110. Остапенко О. Утаємничений світ папороті : [В. Алтанець] / О. Остапенко // Море. – 2006. – № 3. – 3-я с. обкл. – *Біогр. відом. про В. Алтанця у розд. «Автори номера»: с. 153 ; журн. проілюстровано репродукціями В. Алтанця: с. 12, 50, 88, 96, 100, 107, 120, 124, 152.* **31-а/190**

Ануфрієв Олександр

111. Ануфрієв А. Воспоминания о Зошенко / А. Ануфрієв // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2001. – № 7. – С. 200-232. **31/1200**
112. Ануфрієв А. Почему я пишу ангелов / А. Ануфрієв // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2000. – № 2. – С. 123-124. **31/1200**
113. Василенко Т. Прошлое и настоящее Александра Ануфрієва / Т. Василенко // Юг. – 2002. – 17 окт.
114. Голубовская В. Возвращение «Риты» : [о картине А. Ануфрієва «Портрет Риты»] / В. Голубовская // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2008. – № 33. – С. 203-212. **31/1200**
115. Обуховский М. Сеансы с Ануфрієвым / М. Обуховский // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 179-187. **83/15835**

Басанець Валерій

116. Басанець В. Апологія «Мамая» / В. Басанець // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 215-218. **83/15835**
117. Басанець В. А, В, С... / В. Басанець // **Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 509-510. 83/16433**
118. Басанець В. Дух творчості живе за законами свободи / В. Басанець // **Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 507. 83/16433**
119. Басанець В. Метафізичні ознаки мистецтва / В. Басанець // **Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 508. 83/16433**
120. Басанець В. Якщо очі твої чують / В. Басанець // **Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 505-506. 83/16433**

121. Василенко Т. Басанец Валерій Лукич / Т. Василенко // *Енциклопедія сучасної України / НАН України ; Наук. т-во ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – Т. 2 : Б-Біо. – С. 290. 79-а/6990*
122. Божко И. Плюс аромат счастья : [В. Басанец] / И. Божко // *Юг. – 2000. – 12 янв.*
123. Савченко С. Художник Валерій Басанец / С. Савченко // *Море. – 2012. – № 1. – С. 159. – Журн. проілюстровано репродукціями картин В. Басанця: с. 35, 43, 87-90, 100, 107, 115, 134, 140. 31-а/190*
124. Степанов М. Панегірик Валерію Басанцю (з нагоди його виставки у галереї «Білий Місяць») / М. Степанов // *Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 78-79. 83-в/265*

Волошинов Олег

125. Басанец Т. Постигание искусством, или Ключи к творчеству О. В. Волошинова / Т. Басанец // *Юг. – 1998. – 5 авг. (№ 123).*
126. Басанец Т. Складова і сенс мистецтва / Т. Басанец // *Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 82-83. 83-в/265*
127. Савицкая О. Знак зноя : [живопись О. Волошинова] / О. Савицкая // *Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2000. – № 1. – С. 89-92. 31/1200*
128. Савицька О. Теорія його самотності : [О. Волошинов] / О. Савицька // *Образотворче мистецтво. – 2001. – № 4. – С. 18-19. 83-в/265*
129. Савченко В. Олег Волошинов (1936 р. н.) «Мотивація за Сент-Екзюпері : добре бачить лиш серце» / В. Савченко // *Музейний провулок. – 2011. – № 1 (18). – С. 106-111. Репозитарій ОНУ*
130. Факас М. Він є той, хто є послідовний в ідеалі / М. Факас // *Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 80-81. 83-в/265*

Гайдук Надія

131. Торчинский О. Прогулки в садах геометрии : [Надежда Гайдук] / О. Торчинский // *Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2008. – № 32. – С. 256-257. 31/1200*

Єгоров Юрій

132. Басанец Т. Єгоров Юрій Миколайович / Т. Басанец // *Енциклопедія сучасної України / НАН України ; Наук. т-во ім. Т. Шевченка. – К., 2009. – Т. 9 : Е-Ж. – С. 369. 79-а/6990*
133. Владимирский О. Классик одесской живописи / О. Владимирский // *Вечерняя Одесса. – 2006. – 31 янв. (№ 14).*
134. Голубовский Е. Море Юрия Егорова / Е. Голубовский // *Октябрь. – 2005. – № 7. – С. 173-174. 31/674*
135. Голубовский Е. Море Юрия Егорова – памяти художника / Е. Голубовский // *Вечерняя Одесса. – 2008. – 16 окт. (№ 155).*
136. Єгоров Ю. Вигнання з раю. Повернення : [витяги зі щоденників] / Ю. Єгоров ; підготовка тексту та післямова В. Савченко // *Музейний провулок. – 2007. – № 2 (8). – С. 130-137. Репозитарій ОНУ*
137. Егорова И. «Не спи, не спи, художник...» : воспоминания о Юрии Егорове / И. Егорова, Г. Польшжигина // *Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – 2009. – № 39. – С. 193-202. 31/1200*

138. Юрій Миколайович Єгоров : інтерв'ю / розм. записав В. Кабаченко // Образотворче мистецтво. – 2008. – № 1. – С. 58-59. **83-в/265**
139. Юрій Єгоров : [репродукції] / Ю. Єгоров // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 3. – С. 48-49. **83-в/265**
140. Юрій Єгоров // Чорнобривцева О. Художники : нариси / О. Чорнобривцева. – К. : Молодь, 1987. – С. 141-144. **83/13714**
141. Носенко А. «Світло-будова» Юрія Єгорова / А. Носенко // Образотворче мистецтво. – 2007. – № 3. – С. 100-101. **83-в/265**
142. Савицкая О. Имя мастера : [Юрий Егоров] / О. Савицкая // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2001. – № 5. – С. 191-193. **31/1200**
143. Савицкая О. «Школа гармонической точности» : штрихи к портретам. [Ч.] 1 : Мир полновзвучный и многокрасочный (О Юрии Егорове) / О. Савицкая // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 199-201. **83/15835**
144. Савченко В. В. Дотик нескінченності / В. В. Савченко // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 2. – С. 40-45. **83-в/265**
145. Савченко В. В. Юрій Єгоров (1926-2008) : «Почему утеряно состояние братства» / В. В. Савченко // Музейний провулок. – 2011. – № 1 (18). – С. 32-37. **83-в/527**
146. Савченко В. В. Юрій Єгоров : пам'яті Особистості й Мистця / В. В. Савченко // Артанія : Мистецтво. Культурологія. Націологія. Історія. Критика. Публіцистика. – 2008. – № 4. – С. 12-14. **Репозитарій ОНУ**
147. Савченко В. В. Живопись Ю. Егорова / В. В. Савченко // Юрий Егоров : живопись : каталог выставки (22.02.2008 – 21.03.2008) / Галерея современного искусства NT-Art ; вступ. ст. В. Савченко. – Одесса, 2008. – С. 2-5. **Репозитарій ОНУ**
148. Савченко В. В. К пониманию художественного мышления (творчество Юрия Егорова) / В. В. Савченко // Савченко В. В. Среди образов и смыслов : сб. ст. о современном искусстве / В. В. Савченко. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Acad. Publishing, 2013. – С. 57-82. **Репозитарій ОНУ**
149. Савченко В. В. Море Юрия Егорова : к анализу генезиса образа / В. В. Савченко // Філосо. пошуки. – 2004. – Вип. 17/18. – С. 710-717. **16/368**
150. Савченко В. В. Море Юрия Егорова / В. В. Савченко // Юрий Егоров : живопись, графика (5-30 октября 2006, Одесский художественный музей) : каталог / вступ. ст. О. Савицкой, В. Савченко. – Лондон : ArtLondon, 2006. – С. 4-7. **Репозитарій ОНУ**
151. Савченко В. В. Юрий Егоров : видение моря и маринистики / В. В. Савченко // Творческое наследие семьи Рерихов в свете мировой культуры : материалы науч.-практ. конф. 1999-2004 гг. / ред.: Е. Петренко, М. Л. Линник. – Одесса, 2005. – С. 189-199. **83/16045, 16046**
152. Савченко В. В. Художник Юрій Єгоров / В. В. Савченко // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 32-33. **83-в/265**
153. Спогади Юрія Єгорова / підготовка тексту і вступ. слово В. Савченко // Мистецька мапа України : Одеса : живопись, графіка, скульптура. – К., 2009. – С. 41-46. **Репозитарій ОНУ**
154. Тарасенко О. А. Атрибуция портрета «Голова девочки» Ю. Н. Егорова / О. А. Тарасенко // Н. К. Рерих и его современники. Коллекции и коллекционеры :

- матеріали науч.-практ. конф. (Одесса, 2009) / Одес. Дом-музей им. Н. К. Рериха ; гл. ред. Е. Г. Петренко. – Одесса, 2010. – С. 484-494. **83/16376**
155. Тарасенко О. Человек и море в живописи Юрия Егорова / О. Тарасенко // Искусство. – 1985. – № 1. – С. 21-24. **83-в/261**
156. Ферсанов Е. Палитра художников Одессы / Е. Ферсанов // Искусство. – 1984. – № 3. – С. 10-13. **83-в/261**

Коваленко Юрій

157. В память о художнике Юрии Коваленко // Одес. изв. – 2005. – 4 авг.
158. Губарь О. И. Человек с улицы Тираспольской : дневники / О. И. Губарь. – Одесса, 2000. – 248 с. : ил. **30/99759**
159. Юрий Андреевич Коваленко : буклет. – Одесса, 2001. – 3 л. ил. **83/15850**
160. Кабаченко В. Юрій Андрійович Коваленко (1931-2004) / В. Кабаченко // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 52-53. **83-в/265**
161. Коваленко Ю. Последний альбом : стихи и графика / Ю. Коваленко. – Одесса : Автограф, 2004. – 144 с. **83/15991**
162. Кохрихт Ф. Когда дед был молодым : [о Ю. Коваленко] / Ф. Кохрихт // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2004. – № 18. – С. 233-235. **31/1200**
163. Остапенко О. Велич полянського всесвіту (Юрій Коваленко) / О. Остапенко // Образотворче мистецтво. – 2004. – № 2. – С. 94-95. **83-в/265**
164. Остапенко О. Душа, народжена в Прилуках : [Ю. Коваленко] / О. Остапенко // Море. – 2006. – № 4. – 3-я с. обл. – *Біогр. відом. про Ю. Коваленка у розд. «Автори номера»: с. 146; журн. проілюстровано репродукціями картин Ю. Коваленка: с. 17, 18-20, 92, 103, 112, 118, 125, 128, 134.* **31-а/190**
165. Павлов И. Есть в мире его душа / И. Павлов // Одес. изв. – 2011. – 28 июля.
166. Тарасенко А. А. Отечество в живописных видениях Юрия Коваленко (на примере произведений из частных собраний Одессы) / А. А. Тарасенко // Н. К. Рерих и его современники. Коллекции и коллекционеры : материалы науч.-практ. конф. 2005-2006 / сост.: Е. Г. Петренко, К. Е. Шундяк ; Одес. Дом-музей им. Н. К. Рериха. – Одесса : Астропринт, 2008. – С. 452-463. **83/16204**

Маринюк Віктор

167. Арсеньева Т. Неложная поэзия истового «Мамая» / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 2012. – 6 нояб. (№ 166).
168. Буга М. Фарби в долі Віктора Маринюка / М. Буга // Думська площа. – 1999. – 5 лют. – С. 10.
169. Голубовский Е. Не позволяй душе лениться / Е. Голубовский // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2012. – № 51. – С. 264-267. **31/1200**
170. Данишевська Л. Як вранішні очі дитини : [Віктор Маринюк] / Л. Данишевська // Укр. культура. – 1996. – № 3. – С. 20-21. **207-а/134**
171. Кракалія Р. Погляд з вершин : з нагоди 50-річчя творчої діяльності відомого художника Віктора Маринюка / Р. Кракалія // Чорном. новини. – 2012. – 15 листоп. (№ 90).
172. Маринюк В. Модернізм і реакційність / В. Маринюк // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 523. **83/16433**

173. Маринюк В. Рефлексії / В. Маринюк // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 524. **83/16433**
174. Маринюк В. Як це починалось / В. Маринюк // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 519-522. **83/16433**
175. Віктор Маринюк : [репродукції] / В. Маринюк // Образотворче мистецтво. – 2003. – № 1. – С. 50-51. **83-в/265**
176. Віктор Маринюк : [з анкети журналу «Образотворче мистецтво» напередодні ІІІ з'їзду НСХУ] // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 1. – С. 15. **83-в/265**
177. Некрасова М. Віктор Маринюк : світлоносна фреска бытия / М. Некрасова // Одес. вестн. – 2012. – 6 нояб. (№ 166).
178. Павельчук І. Традиції класичного авангарду в творчості В. Маринюка / І. Павельчук // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 60-63. **83-в/265**
179. Портрет, намальований друзями (Віктор Маринюк) // Черний квадрат над Черним морем : матеріали к истории авангардного искусства Одессы. ХХ век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 207-210. **83/15835**
180. Савченко В. «І знати, і вміти» : Віктор Маринюк / В. Савченко // Музейний провулок. – 2009. – № 3. – С. 78-83. **Репозитарій ОНУ**
181. Савченко В. В. «Экзистенциальный нерв» жизнетворчества Виктора Маринюка / В. В. Савченко // Н. К. Рерих и его современники. Коллекции и коллекционеры : материалы науч.-практ. конф. (Одесса, 2009) / Одес. Дом-музей им. Н. К. Рериха ; гл. ред. Е. Г. Петренко. – Одесса, 2010. – С. 454-468. **83/16376**

Наумець Володимир

182. Гудыма М. Сакральний концептуалізм Володимира Наумця / М. Гудыма // Вечерняя Одесса. – 2012. – 4 авг. (№ 114).
183. Котова О. «Проявление» в Одессе Владимира Наумца / О. Котова // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2007. – № 28. – С. 230-233. **31/1200**
184. Наумець В. Алкопроза : [проза] / В. Наумець // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2012. – № 49. – С. 62-236. **31/1200**
185. Наумець В. О друзьях и о себе / В. Наумець // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2009. – № 36. – С. 233-236. **31/1200**
186. Наумець В. Сколько цветов у боли : [проза] / В. Наумець // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2013. – № 52. – С. 164-172. **31/1200**
187. Наумець В. Шляпа с полями : [проза] / Владимир Наумець // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2007. – № 31. – С. 111-147. **31/1200**

Рахманін Євген

188. Василенко Т. «Горы и море. Отражение» : [выставка Е. Рахманина] / Т. Василенко // Юг. – 1999. – 7 окт.
189. Котова О. Мистецтво любити Євгена Рахманіна / О. Котова // Галерея. – 2004. – № 4. – С. 32. **83-в/506**
190. Рашковецкий М. Вначале человек (о Евгении Рахманине) / М. Рашковецкий // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного ис-

куства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 197-198. **83/15835**

191. Рашковецкий М. Слово про Євгена Рахманіна / М. Рашковецкий // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 72-74. **83-в/265**

Савченко Сергій

192. Кіпіані Ніка. Екзистенція світла : [Сергій Савченко] / Ніка Кіпіані // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 70-71. **83-в/265**

193. Остапенко О. Сакральні писанки з сивої давнини : до портрета Сергія Савченка / О. Остапенко // Море. – 2004. – № 1. – 2-я с. обкл. – *Біогр. відом. про С. Савченка у розд. «Автори номери»: с. 246; журн. проілюстровано репродукціями картин С. Савченка: с. 103, 115, 157, 164, 180, 187, 192, 204, 218, 236.* **31-а/190**

194. Савченко В. В. Експресія кольору у просторі / В. В. Савченко // Артанія : Мистецтво. Культурологія. Націологія. Історія. Критика. Публіцистика. – 2009. – № 3. – С. 70-75. **Репозитарій ОНУ**

195. Савченко С. Версії спогаду / С. Савченко // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 511-515. **83/16433**

196. Савченко С. Ланцюг, або безкінечна структура / С. Савченко // Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка XX століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 516-518. **83/16433**

197. Федорук О. Малярство жесту в Одесі : [Сергій Савченко] / О. Федорук // Образотворче мистецтво. – 2001. – № 3. – С. 89-91. **83-в/265**

Сад Василь

198. Савченко В. Естетичні виміри світла : Василь Сад / В. Савченко // Море. – 2007. – № 3. – 3-я с. обкл. – *Біогр. відом. про В. Сада у розд. «Автори номери»: с. 192; журн. проілюстровано репродукціями В. Сада: с. 10, 17, 18, 124, 151, 152, 163, 167, 182, 189.* **31-а/190**

199. Савченко В. В. Василь Сад : «Світло, колір, фактура, повітря, або Містерія поверхні» / В. В. Савченко // Музейний провулок. – 2008. – № 3. – С. 146-151. **Репозитарій ОНУ**

200. Савченко В. В. Світло зсередини полотна / В. В. Савченко // Артанія : Мистецтво. Культурологія. Націологія. Історія. Критика. Публіцистика. – 2007. – № 9. – С. 6-9. **Репозитарій ОНУ**

201. Федорук О. Нетуманність Садової Андромеди / О. Федорук // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 59. **83-в/265**

Соколов Олег

202. Арсеньева Т. «Закон звезды и формула цветка» / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 2009. – 23 июля (№106).

203. Арсеньева Т. Начала и эпилоги Олега Соколова / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 1999. – 18 нояб.

204. Голубовский Е. Человек оттепели : художнику О. Соколову – 70 лет / Е. Голубовский // Вечерняя Одесса. – 1989. – 15 июля.

205. Иванова-Георгиевская Н. Жившему в вечности / Н. Иванова-Георгиевская // Одес. изв. – 1994. – 14 сент.

206. Кантор С. Олег Соколов – художник, поэт, диссидент / С. Кантор // Юг. – 2011. – № 73 (15916).
207. Левчук В. У Олега Соколова появился «свой угол» / В. Левчук // Вечерняя Одесса. – 2011. – 20 окт. (№ 157).
208. Луцкевич Н. Г. Одесский музей западного и восточного искусства = Odessa Museum of Western and Eastern Art = Odessaer Museum für Westliche und orientale Kunst : путеводитель / Н. Г. Луцкевич, О. А. Соколов, Е. Н. Шелестова [и др.]. – 2-е изд., перераб. и доп. – Одесса : Маяк, 1988. – 55 с. : ил. – Текст парал. рус., англ., нем. **Фельдман/287, 83/11482**
209. Музеи Одессы / авт. текста О. А. Соколов. – Одесса : Маяк, 1975. – 12 с. : 8 л. ил. **Фельдман/559**
210. Никифоров В. С. Музею Олега Соколова быть! / В. Никифоров // Вечерняя Одесса. – 1999. – 17 июля.
211. Никифоров Е. Верить на слово – не пристало Богу... : [об О. Соколове] / Е. Никифоров // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2004. – № 18. – С. 223-224. **31/1200**
212. Одеський музей західного та східного мистецтва / упоряд.: Н. Г. Луцкевич, О. А. Соколов, О. М. Шелестов. – К. : Мистецтво, 1988. – 271 с. **93/14214**
213. Памяти художника [об О. Соколове] // Вечерняя Одесса. – 1990. – 18 мая.
214. Сауленко Л. Линия судьбы : размышления на выставке в Одесском музее западного и восточного искусства [посмертной памяти О. А. Соколова] / Л. Сауленко // Вечерняя Одесса. – 1990. – 27 июля.
215. Слово о художнике : [некролог об О. Соколове] // Знамя коммунизма. – 1990. – 19 мая.
216. Шелестова Е. «Воин и герой культуры» / Е. Шелестова // Вечерняя Одесса. – 2009. – 14 июля (№ 101).
217. Шелестова Е. Высокий романтик : к 20-летию со дня смерти Олега Соколова / Е. Шелестова // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2010. – № 41. – С. 227-231. **31/1200**
218. Шелестова Е. Двадцать лет спустя... / Е. Шелестова // Вечерняя Одесса. – 2010. – 10 июня (№ 82).
219. Шелестова Е. Н. Из музейных собраний Одессы : фотоочерк / Е. Н. Шелестова, О. А. Соколов. – Одесса : Маяк, 1977. – 55 с. **89-в/2819**
220. Шелестова Е. Подводное течение жизни : [об О. Соколове] / Е. Шелестова // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2004. – № 18. – С. 224-232. **31/1200**
221. Шелестова О. Митець первородний [О. Соколов] / О. Шелестова // Думська площа. – 1999. – 2 квіт. – С. 11.
222. Шелестова Е. Цвет, музыка, слово : феномен Олега Соколова / Е. Шелестова // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 171-178. **83/15835**

Степанов Микола

223. Малишко М. Українське дерево : [Микола Степанов] / М. Малишко // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 2. – С. 29-33. **83-в/265**
224. Николаенко Е. «Плыть туда, где любовь!» : памяти Николая Степанова / Е. Николаенко // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2003. – № 15. – С. 234-241. **31/1200**

225. Остапенко О. Сріблясті шуми наддністрянських олів : [Микола Степанов] / О. Остапенко // *Море*. – 2006. – № 1. – 3-я с. обкл. – *Біогр. відом. про М. Степанова у розд. «Автори номера»: с. 145; журн. проілюстровано репродукціями М. Степанова: с. 52, 56, 84, 99, 110, 142.* **31-а/190**
226. Савицкая О. «Школа гармонической точности» : штрихи к портретам. [Ч.] 2 : Чара Николая Степанова / О. Савицкая // *Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы. XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 202-203.* **83/15835**
227. Микола Степанов : [фото скульптур] // *Образотворче мистецтво*. – 2002. – № 3. – С. 30-31. **83-в/265**
228. Степанов М. У майбутньому – без страху, у минуле – без сорому / М. Степанов ; підгот. О. Савицька // *Образотворче мистецтво*. – 2003. – № 4. – С. 34-38. **83-в/265**
229. Степанов М. Тонко відчував природу Причорномор'я : [про К. Костанді] / М. Степанов // *Образотворче мистецтво*. – 2002. – № 3. – С. 72. **83-в/265**
230. Савченко В. “Нет, весь я не умру...” : [о Степанове Н. И.] / В. Савченко // *Слово*. – 2004. – 2 июля (№ 26 (596)). – С. 13. **Репозитарій ОНУ**
231. Степанов Н. «Скульптура проста, как природа...» / Н. Степанов // *Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм.* – Одесса, 2003. – № 15. – С. 242-250. **31/1200**
232. Тарасенко А. Вічний хлопчик скульптор Микола Степанов / А. Тарасенко // *Образотворче мистецтво*. – 2008. – № 4. – С. 28-29. **83-в/265**
233. Тарасенко А. А. Национальный миф в изобразительном искусстве постмодернизма. Николай Степанов / А. А. Тарасенко // *Н. К. Рерих и его современники. Коллекции и коллекционеры : материалы науч.-практ. конф. (Одесса, 2005-2006 гг.) / сост.: Е. Г. Петренко, К. Е. Шундяк ; Одес. Дом-музей им. Н. К. Рериха. – Одесса : Астропринт, 2008. – С. 346-358.* **83/16204**
- Стовбур Олександр**
234. Разінкіна О. «... Колір, здатний говорити сам» : О. Стовбур / О. Разінкіна // *Образотворче мистецтво*. – 2002. – № 2. – С. 24-25. **83-в/265**
235. Савченко В. В. Археологія кольору / В. В. Савченко // *Артанія : Мистецтво. Культурологія. Націологія. Історія. Критика. Публіцистика*. – 2007. – № 8. – С. 70-73. **Репозитарій ОНУ**
236. Савченко В. Кольори часу : живопис Олександра Стовбура / В. Савченко // *Море*. – Одеса, 2007. – № 2. – 3-я с. обкл. – *Біогр. відом. про О. Стовбура у розд. «Автори номера»: с. 191; журн. проілюстровано репродукціями О. Стовбура: с. 19, 25, 119, 130, 141, 156, 161, 162, 171, 181, 187.* **31-а/190**
237. Савченко В. Олександр Стовбур : колір, або сюжет живопису / В. Савченко // *Музейний провулок*. – 2008. – № 2. – С. 116-121. **Репозитарій ОНУ**
238. Стовбур О. Звідки береться здивування / О. Стовбур // *Ідеї, смисли, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 529-530.* **83/16433**
239. О. Стовбур «Не боюсь не бути схожим на себе» : інтерв'ю / О. Стовбур ; розмову вела Т. Басанець // *Образотворче мистецтво*. – 2009. – № 1. – С. 68-70. **83-в/265**

Стрельников Володимир

240. Василенко Т. Щасливий, бо вільний [В. Стрельников] / Т. Василенко // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 76-77. **83-в/265**
241. Гудыма М. Медитативная графика Владимира Стрельникова / М. Гудыма // Вечерняя Одесса. – 2012. – 21 июня (№ 89/90).
242. Кохрихт Ф. Прогулки одинокого мечтателя / Ф. Кохрихт // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2013. – № 53. – С. 230-232. **31/1200**
243. Левкович С. Галактические прогулки Владимира Стрельникова / С. Левкович // Вечерняя Одесса. – 2011. – 6 окт. (№ 149).
244. Левкович С. Прогулки с формой и цветом / С. Левкович // Вечерняя Одесса. – 2012. – 27 окт. (№ 161).
245. Остапенко О. Земля, або Прогулянки зі Стрельниковим у степах Припондита до куща шипшини / О. Остапенко // Море. – Одеса, 2005. – № 4. – 3-я с. обкл. – *Біогр. відом. про В. Стрельникова у розд. «Автори номера»: с. 222; журн. проілюстровано репродукціями В. Стрельникова с. 122, 129, 137, 138, 149, 169, 191, 192, 208.* **31-а/190**
246. Стрельников В. «Я й досі людина без громадянства» : (інтерв'ю з Володимиром Стрельниковим) / В. Стрельников ; інтерв'ю брала В. Савченко // Музейний провулок. – 2009. – № 2 (13). – С. 110-115. **Репозитарій ОНУ**

Сичов Станіслав

247. Кудлач В. «Мои полотна будут висеть рядом с полотнами Рембрандта...» / В. Кудлач // Вечерняя Одесса. – 2009. – 22 окт. (№ 157).
248. Сауленко Л. Нелегкая ноша таланта / Л. Сауленко // Вечерняя Одесса. – 2005. – 15 сент. (№ 138).
249. Тимохова И. Памяти Станислава Сычева / И. Тимохова // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2005. – № 23. – С. 201-207. **31/1200**

Хрущ Валентин

250. Арсеньева Т. Хрущик пришел... И пусть уже не уйдет никогда / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 2013. – 12 янв. (№ 5).
251. Бех Л. Валентин Хрущ : міст через прірву / Л. Бех // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 18-19. **83-в/265**
252. Голубовский Е. Открытая дверь к Хрущику / Е. Голубовский // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2013. – № 53. – С. 274-278. **31/1200**
253. Кердман Б. Жил был художник один / Б. Кердман // Вечерняя Одесса. – 2011. – 19 февр. (№ 24/25).
254. Котова О. Хрущ – «легенда» / О. Котова // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2006. – № 24. – С. 235-243. **31/1200**
255. Кохрихт Ф. Рыбка по имени Хрущик / Ф. Кохрихт // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2013. – № 53. – С. 279-282. **31/1200**
256. Кудлач В. Валентин Хрущ возвращается... / В. Кудлач // Одес. изв. – 2009. – 2 июля.
257. Маркелова Г. До встречи, Хрущик / Г. Маркелова // Вечерняя Одесса. – 2005. – 27 окт.
258. Некрасова М. Валентин Хрущ: «Во всем мне хочется дойти до самой сути...» / М. Некрасова // Одес. вестн. – 2013. – 19 янв. (№ 3).

259. Пименова К. «Днем он был демоном, а ночью – ангелом» / К. Пименова // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2013. – № 53. – С. 283-286. **31/1200**
260. Савченко В. В. Классик одесской школы живописи – Валентин Хрущ в Музее современного искусства Одессы / В. В. Савченко // Економічна правда. – 2009. – 18 черв. **Репозитарій ОНУ**
261. Хрущ В. «Хрущ пришел!» / В. Хрущ // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2011. – № 45. – С. 242-252. **31/1200**

Цюпко Володимир

262. А. Г. Живопис Володимира Цюпка / А. Г. // Образотворче мистецтво. – 2005. – № 4. – С. 96-101. **83-в/265**
263. Петрашик В. Володимир Цюпко – гармонія форми / В. Петрашик // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 66-67. **83-в/265**
264. Савицкая О. «Школа гармонической точности» : штрихи к портретам. [Ч.] 3 : Хорошо организованный эмоциональный взрыв (О Владимире Цюпко) / Ольга Савицкая // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы, XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 204-206. **83/15835**
265. Цюпко В. Без назви : [репродукція] // Образотворче мистецтво. – 2007. – № 4. – С. 6. **83-в/265**

Ястреб Людмила

266. Арсеньева Т. «Мы не спрашивали разрешения на то, чтобы быть художниками» / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 2010. – 16 дек. (№ 188).
267. Арсеньева Т. Тихая доблесть – быть собою / Т. Арсеньева // Вечерняя Одесса. – 2010. – 4 дек. (№ 181/182).
268. Басанец Т. Ответственность за время (живопись Людмилы Ястреб) / Т. Басанец // Черный квадрат над Черным морем : материалы к истории авангардного искусства Одессы, XX век / Одес. гос. науч. б-ка им. М. Горького ; сост.: Е. Голубовский, Ф. Кохрихт, Т. Щурова. – Одесса, 2001. – С. 188-196. **83/15835**
269. Голубовский Е. Голос Люды / Е. Голубовский // Дерибасовская-Ришельевская : одес. альм. – Одесса, 2001. – № 4. – С. 136-139. **31/1200**
270. Днестров А. Актуальное искусство Людмилы Ястреб / А. Днестров // Одес. изв. – 2010. – 9 дек.
271. Павельчук І. Небароко Людмили Ястреб / І. Павельчук // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 1. – С. 44-47. **83-в/265**
272. Савченко В. В. Люда Ястреб : Білий птах / В. В. Савченко // Образ : інформац. вісн. Одес. обл. організації Нац. спілки художників України. – 2011. – № 15. – С. 3. **Репозитарій ОНУ**
273. Ястреб Л. Духовний стоїцизм художника в радянському суспільстві / Л. Ястреб // Ідеї, змісти, інтерпретації образотворчого мистецтва: українська теоретична думка ХХ століття : антологія / упоряд. Р. М. Яців. – Львів, 2012. – Ч. 2. – С. 525-528. **83/16433**
274. Люда Ястреб (10.04.1945-08.09.1980) : [репродукції картин] // Образотворче мистецтво. – 2002. – № 3. – С. 78-79. **83-в/265**

Д. В. Заболотная,

библиотекарь Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, г. Одесса, 65082, Украина
тел. (0482) 34 77 89
e-mail: library@onu.edu.ua

В. В. Савченко,

кандидат философских наук,
доцент кафедры культурологии
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Новосельского, 64, г. Одесса, 65023, Украина
тел. (048) 726 35 13;
e-mail: filosof@list.ru

ОДЕССКИЕ ХУДОЖНИКИ-НОНКОНФОРМИСТЫ 60-70-х гг.

Резюме

В статье рассматриваются издания из Научной библиотеки Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, которые дают историческую и искусствоведческую характеристику одесской художественной среды периода 60-70-х гг. XX в. Также анализируется литература о творческом и жизненном пути основных представителей этого направления: А. Ануфриева, В. Маринюка, Л. Ястреб, В. Стрельникова, В. Басанца и др.

Ключевые слова: одесский нонконформизм, одесские художники, неофициальное искусство, квартирные выставки.

D. V. Zabolotna,

Librarian
Scientific library of the
Odesa I. I. Mechnikov National University
24, Preobrazhenska St., Odesa, 65082, Ukraine
Tel. (0482) 34 77 89;
e-mail: library@onu.edu.ua

V. V. Savchenko,

Cand. Sc (Philosophy),
lecturer of the Department of Culturology
Odesa I. I. Mechnikov National University
Novoselskogo St., 64, Odesa, 65023, Ukraine
тел. (048) 726 35 13;
e-mail: filosof@list.ru

ODESSA ARTISTS OF NONCONFORMISM OF 1960-1970s

Summary

The purpose of our research is the study of works of artists of nonconformism of Odessa in the sixties and seventies of the 20th century on the pages of publications owned by the funds of Odessa I. I. Mechnikov National University Scientific Library. Compiling a bibliography of the life and works of the most valuable artists of this stream as well as analyzing the

history of this phenomenon in science literature became the aim of this research. Art catalogues, textbooks, scientific collections and articles from chief national and regional periodicals were used as its instruments. Using them and applying the methodology of continuous selection with further analysis and description in the article, the main sources of information about the artists of Odessa were characterized. The research produced a list of literature about the life and works of the artists as well as that about the phenomenon of nonconformism in art and in the Soviet society which was a vivid and distinctive stream in the sixties and seventies of the 20th century as nonconformist artists were promoting the freedom of creation and the search of revolutionary expression and representation in art orienting themselves towards West European modernist tendencies which in its turn has become the strong opposition to the official Soviet art. In view of practical value of our work the scope of application of its results is broad enough. It covers special and general courses in history of the art of Odessa in the universities and subsequent dissertation researches. It is the material which can be used in preparing exhibitions and catalogues of works of the artists. As a result of the research based on analyzing fundamental science literature the bibliography of the life and works of Odessa nonconformist artists was compiled.

Keywords: Odessa nonconformism, Odessa artists, unofficial art, apartment exhibitions